

## LOZAN ANTLAŞMASI'NIN İSTANBUL BASININDA YANKILARI: TEVHÎD-İ EFKÂR ÖRNEĞİ

Seydi Vakkas TOPRAK

Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, [seyditoprak@gmail.com](mailto:seyditoprak@gmail.com)

### Özet

*Birinci Dünya Savaşı'nı sonlandıran antlaşmaların sonuncusu olan Lozan Antlaşması'yla ilgili çok sayıda çalışma vardır. Ancak antlaşmanın imzalanmasından sonra kamuoyuna yansımaları ve kamuoyunu nasıl etkilediğiyle ilgili çalışmalar kısıtlıdır. Bu çalışma ile Lozan Antlaşması'nın İstanbul halkı üzerinde nasıl bir etki bıraktığı, dönemin önemli İstanbul gazetelerinden biri olan Tevhîd-i Efkâr'ın ilgili sayıları taranarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Lozan Antlaşması'nın imzalanması, TBMM'de onaylanması ve uygulanması sürecinde Tevhîd-i Efkâr'da çıkan ilgili tüm yazılar incelenerek Lozan Antlaşması'nın kamuoyuna ne şekilde yansıdığı ortaya konulmaya çalışacaktır.*

**Anahtar Kelimeler:** *Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, Lozan Antlaşması'nın Onaylanması, İstanbul'un Tahliyesi, Azınlıkların Lozan'a Tepkisi, Yabancı Basında Lozan'ın Yankıları, Lozan'a Karşı Çıkanlar, Lozan Kutlamaları.*

## THE REFLECTIONS OF LAUSANNE TREATY IN ISTANBUL PRESS: TEVHÎD-İ EFKÂR SAMPLE

### Abstract

*There are a lot of studies about the Lausanne Treaty which is the last of the treaties ending The First World War. However, the studies related to its reflection on public opinion after being signed and how it affected public opinion is limited. In this study it is tried to establish what kind of impact Lausanne Treaty had on Istanbul people by searching the related issues of Tevhîd-i Efkâr an important newspaper of the period. It is going to be tried to put forward how Lausanne Treaty reflected to the public opinion by the way of researching all the related writings published in Tevhîd-i Efkâr in the processes of Lausanne Treaty's being signed, its recognition in Grand National Assembly of Turkey and its implementation.*

**Key Words:** *Tevhîd-i Efkâr Journal, The recognition of Lausanne Treaty, The Evacuation of Istanbul, The Reaction of Minorities against Lausanne Treaty, The Reflection of Lausanne Treaty in Foreign Press, The opponents against Lausanne, Lausanne Celebrations.*

### Lozan'ın İmzalandığı Günkü Genel İntiba

Lozan Antlaşması'nın imzalandığı gün Türkiye'de kutlanan 23 Temmuz Hürriyet Bayramı ile Kurban Bayramı'na denk gelmiştir. Lozan'ı duyuran Tevhîd-i Efkâr Gazetesi'nin 24 Temmuz 1923 tarihli nüshası "*Bugün Sulh Bayramımız, Hakiki Halas ve İstiklâl Bayramımızdır*" manşetiyle çıkmıştır. Sürmanşette ise "*Türkiye bugün milletlerin huzurunda bağımsızlık tacı ile taçlanmıştır. Muhammed ümmetinin kahramanı olan milletimiz barış yaparak kahhar kılıcını kınına koyuyor. Türkiye'nin milletler huzurunda kurtuluş tahtına oturması bütün İslam âleminin zafer ve kurtuluşunun başlangıcı olsun*" şeklinde bir ibareyle barışı okuyucularına duyurulmuştur. Devamında ise, barış antlaşmasının bütün milletler tarafından imza edildiği, büyük felaketler geçiren Türklerin, bağımsızlığının resmen bütün milletler tarafından tasdik edildiği ve barışa kavuştuğu belirtilmektedir(**Tevhîd-i Efkâr**, 3790/762, 3791/763)\*.

Gazeteye göre; kanı dindiren barış, kanı döken kılıcın hakkıdır. Ordular, hakkını alan kılıcı, selamet ve zaferle kınlarına koyuyorlar. Düşmanlarını yenen orduları ve barışa kavuşmuş olan milleti tebrik etmek gerekiyor. Mukaddes vatanın bundan sonraki talihi, hak ve namusun talihidir. Korkunç felaketler geçirmiş ve yok olmaktan kurtulmuş olan bu millet, bundan sonra hak ve namusun eline mukaddes bir emanet olarak teslim edilmiştir(3791/7639).

Gazetede, "*İstikbalimizi Kabul Ettirdiğimiz Sulhumuzun İmza Merasimi İntibaından*" başlığının altında, Lozan'ın imzalanmasından sonra İsmet Paşa'nın İsviçre Hükümet Başkanı ve Dışişleri Bakanı ile İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya ve Sırbistan murahhaslarıyla çektiği resimler boy göstermektedir. Ayrıca, antlaşmanın imzalandığı salonda, imza töreninde hazır bulunanları gösteren bir resim de gazetede yer almaktadır(3795/767).

Gazete, milletin talih ve kaderinin şahıslarının talih ve kaderinden daha yüce ve mukaddes olduğunu vurgulayarak bütün kişisel elem ve sevincin üzerinde barışın kutlanması gerektiğine değinmektedir. Çünkü bütün fertlerin uğrunda hayatını feda edeceği vatanın, bütün dünya milletleri huzurunda tam bağımsızlığı ilan edilmiştir. Millet, bağımsızlık için kanını dökmüş, canlar ve kurbanlar vermiş, sonuçta istiklalini geri almıştır. Millet, bağımsızlık ve kurtuluş istek ve arzusu için çekinmeden savaşmış, Yunanlıların önüne ölmek pahasına atılmış ve zafer kazanarak Sevr Antlaşması'nı hükümsüz hale getirmiştir. Batı Anadolu viran olmuşsa, yurdun üzerinde hala yangın dumanları tütüyorsa da, Türk milleti bağımsızlığını kazanmıştır. Felaketler artık son bulmuş ve milletin alınına yazılan kara yazı silinmiştir. Bütün bu harikalar ve mucizeler kimsenin eseri olmayıp, bizzat Türk milletinin eseridir(3791/763).

---

\* *Tevhîd-i Efkâr*, Hürriyet Bayramı'ndan on beş yıl sonra milletin istiklâl ve hürriyetine kavuşmasını hayırlı bir gün olarak değerlendirmektedir. Kurban ve Barış bayramlarının yıllardır süren savaştan sonra imzalanan Lozan Antlaşması'yla aynı güne tesadüf etmesi "*İd-i Ekber*" olarak övülmektedir.

Başyazar Velid Ebuzyia, 13 Ağustos 1923 tarihli yazısında, Lozan'ı onaylayacak olan yeni TBMM'nin açılışını değerlendirmektedir. Başyazara göre yeni meclis son derece müsait şartlarda seçilmiş ve açılmıştır. Bundan beş ay önce ansızın kendini fesheden birinci meclis, olağanüstü şartlarda toplanmış ve çalışmıştır. Gayretleriyle ülkeyi kurtarmış ve Lozan'da barışı imzalayarak yeni Türkiye'yi kurma şerefine kavuşmuştur. İlk meclisin üyeleri, memleketin büyük bir kısmı işgal altındayken ve milletin büyük bir kısmı kurtuluş umudunu yitirmişken seçilmişler ve işgal altındaki İstanbul'a gelerek ecnebilerin süngüleri altında çalışmışlardır. Düşmanın, milleti yok etmeye çalıştığı bu sürede meclis, milletin kurtuluşunu sağlayarak Misak-ı Milli kararlarını almıştır. Bunun üzerine müttefikler, meclisi işgal ederek bazı mebusları tutuklamışlardır. Mebusların bir kısmı ise, İstanbul'un işgali üzerine Ankara'ya giderek Büyük Millet Meclisi adıyla meclisi yeniden toplamışlardır. Meclis, Yunanlıların Bursa ve Uşak'ı aşarak Sakarya'ya kadar gelmesi üzerine sebatla Ankara'da kalarak üç senelik mücadelenin sonunda bu aşamaya gelmeyi başarmıştır(3807/779).

Gazete, sivil toplum kuruluşlarını, yurtları, ocakları ve cemiyetleri eleştirmektedir. Bunların sadece mahfillerde konuşarak, gösteri düzenleyerek ve binalar kiralarak vakit geçirmek yerine, barış için bir şey yapabileceklerini ileri sürmektedir. Mustafa Kemal Paşa'yı ise orduları dağıtmayarak mücadeleye devam ettiği için övmektedir(3817/789).

#### **Tevhîd-i Efkâr'a Göre Lozan Antlaşması'nın Önemi**

Lozan Antlaşması'nın tüm Müslümanlara ve Doğu milletlerine kurtuluş umudu olduğunu öne çıkaran gazete, Türklerin savaş meydanlarında olduğu gibi barış masasında başarılı olamadığını vurguluyor. Gazeteye göre bu barış Afyon ve İzmir'de kazanılan başarılarla layık değildir. Fakat şu bilinmelidir ki; Türk milletinin yiğitlik ve mertliği, kahramanlık meydanlarında olduğu kadar pazarlık masalarına müsait değildir. Zira, Lozan Konferansı'nda barışın bir bezirgân malı olduğunu bütün cihan gördü. Türk, bütün devletlerin hırs ve tamahı karşısında kanı ve kılıcı aşkına pazarlıktan nefret eden asil bir yiğit gibi kalmıştır. Türk milletinin başı, katillerinin elinden büyük bir zaferle kurtarılmış, barış ve özgürlük tacı ile taçlandırılmıştır(3791/763).

Lozan Antlaşması'nın kurban bayramına denk gelmesini Türk ve İslam âlemi için hayırlı bir başlangıç ve manevi bir kanıt olarak gören gazete, zulüm ve ihtirasa kurban edilmek istenen milletin, bir kurban bayramında barış bayramını kutladığını belirtiyor. Lozan'da imzalanan barışı tebrik ettikten sonra Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, Kazım Karabekir Paşa, Fevzi Paşa, İsmet Paşa ve Nurettin Paşa'nın portrelerini vererek Lozan'ın önemine vurgu yapmaktadır(3791/763).

Gazetenin 25 Temmuz 1923 tarihli sayısında, dokuz yıldır devam eden harbin sonucunda nihayet barışın sağlandığı ve bu barışla Türkiye'nin tam bağımsızlığının temin edildiği ifade edilmektedir. Çok sayıda insan, büyük miktarda toprak ve servet yitirilen büyük savaşın sonunda bağımsızlığın yeniden kazanılması öne çıkarılmaktadır. Savaşa başlarken devletin daha büyük ama yarı bağımsız olduğu, şimdi ise devletin daha küçük ama tam bağımsız olduğu vurgulanmaktadır. Barışın

imzalandığı gün hesap günü olarak telakki edilmiş, milletin övgüsünü ve yergisine layık olanların hakkının verilmesi gerektiği ifade edilmektedir(3792/764).

Gazeteye göre Lozan Antlaşması, Türk ve Müslüman âleminin, hatta bütün dünya tarihinin en büyük olayıdır. Türkler, beş yıl önce büyük savaşta yenilerek imzalamak zorunda oldukları antlaşma ile ölüme terk edilmişti. Bütün imkânlardan yoksun bırakılan Türk milleti, harekete geçerek büyük savaşın galiplerine karşı yeniden mücadeleye girişti. Bütün düşmanlarını bertaraf ederek gayesine ulaştı. Lozan'da sekiz-dokuz devletle imzalanan barış, Türk milletinin gayesine ulaştığının tasdikidir. Lozan'da atılan imzalar Şark'ta, Türk ve İslam âleminde yeni bir devir açmıştır. Bu imzalar ile Batı dünyası Doğu'da yaptığı haksızlığa, zorbalığa ve tahakküme son verdiğini dünyaya ilan etmiştir. Türkler, bundan sonra memleketinde hür ve bağımsız yaşayacak, milli egemenliğine yabancıların müdahalesi olmayacaktır. Türkler, bundan böyle kendi geleceklerinin sahibi olacaklardır. Üç senedir sürdürülen milli mücadele ve sekiz aydır devam eden Lozan Konferansı'ndan galip çıkarak, bir milletin makûs kaderinin değiştirilebileceği bütün dünya milletlerine göstermiştir(3793/765).

Gazete, Lozan Antlaşması'nın ne kadar önemli bir zafer olduğunu anlamak için Sevr Antlaşması'na bakmayı önerir. İki antlaşma arasındaki farklar Lozan'ın önemini ortaya çıkaracaktır. Sevr tam bir idam fermanı, Lozan ise bu idamdan kurtuluş beratıdır(3793/765).

Başyazar Velid Ebuzziya, bir Yunan gazetesinin yayımladığı İzmir'le ilgili Yunan emellerini gündeme taşımaktadır. Ona göre Lozan, Yunan tarihinin hüzünlü bir merhalesidir. Üç sene önce Sevr'i Türklere kabul ettiren Yunanlılar, şimdi Lozan'ı imzalamak zorunda kalmışlardır. Lozan Antlaşması'nın imza merasimi, büyük Yunan rüyalarının öldüğü cenaze törenine dönüşmüştür. On senelik mücadelelerinde galibiyet rüyaları gören, İstanbul'u, Ayasofya'yı, İzmir'i ve daha nice kutlu yerleri alacaklarını hayal eden Yunanlılar, İstanbul ve İzmir'in sıcak güneşi altında cengâverlerin süngülerinin parıldayacağını ümit etmekteydiler(3796/768).

Türklüğün kurtuluş ve bağımsızlığının onayı olan Lozan Antlaşması'nın Türk düşmanlarının beynine inen bir şimşek olduğunu yazan gazete, büyük bir üzüntü içerisinde bir makale kaleme alan Lyod George'un, Mudanya'yı bir ricat, Lozan'ı ise bir hezimet olarak ilan ettiğini haber vermektedir(3797/769).

Velid Ebuzziya, "*Sulhu İmza Ettirdik*" başlıklı yazısında, antlaşmanın imzalanması sürecini şöyle değerlendirmektedir: Lozan'da büyük devletler zayıf bir anımızı yakalayarak istediklerini kabul ettirmek için müzakereleri uzatıyordu. Ancak azim ve sebatımız karşısında direnemediler. İzmir zaferi ve Mudanya'dan sonra Avrupa zaman kazanmak peşindeydi. Eğer bu sürede zaferimizi unutturabilir ve bize karşı müttefik bir cephe oluşturabilirlerse Lozan'da şartlarımızı kabul etmezlerdi. Ancak müttefikler kendi başlarına çıkarlarının peşine düşmüşlerdir. Yalnız hareket ettiklerinden isteklerimizi kabul ettirebildik(3802/774).

İstanbul'un tahliyesiyle ilgili haberler arasında "*Onlar hiç ihtiraslarından vazgeçerler mi*" başlığı altında Sevr ve Lozan'ı karşılaştıran bir yazı dikkat çekmektedir. Avrupalılar Sevr'de, Türkiye'nin topraklarını paylaşmışlar, alamadıkları

toprakları da iktisadi nüfuz bölgelerine ayırmışlardır. Lozan'da ise Türkler siyasî ve iktisadi bağımsızlık elde etmişlerdir. Türkiye ekonomik servetlerini istediği gibi tasarruf etme hakkına kavuşmuştur(3821/793).

Gazete, Lozan Antlaşması'yla Türk milletinin esaretten kurtulduğunu, özgürlüğüne kavuştuğunu ve geleceğe umutla bakmaya başladığını ifade etmektedir(3826/798).

#### **Tevhîd-i Efkâr'a Göre Lozan Antlaşması'na Eleştiriler**

Washington'da yayınlanan Times Gazetesi'nin kaynak gösterildiği bir habere istinaden; Lozan Antlaşması, Amerikan politikasının bir zaferi olarak değerlendirilmektedir. Habere göre, bölgedeki bazı ekonomik çıkarların Amerika'nın lehine sonuçlandığı anlaşılmaktadır. Turkish Petroleum isimli şirketin hak iddialarının Irak topraklarıyla ilgili olduğu ve Irak'ın da Lozan kapsamından çıkarılması dolayısıyla bu hak iddialarının hakeme havale edildiği, böylece Amerikan çıkarlarının korunduğu belirtilmektedir(3791/763).

Mısır Milli Fırkası, Paris gazetelerine ilan vererek Mısır meselesine dikkat çekmiştir. Lozan'da Türkiye'nin Mısır'dan feragat etmesiyle İngiltere'nin Mısır'da emellerini gerçekleştirmek için tamamen serbest kaldığını, özellikle Süveyş Kanalı nedeniyle uluslar arası bir sorun olan Mısır meselesinin, bütün Avrupa devletleriyle yeniden müzakere edilmesi gerektiğini Avrupa'ya ilan etmişlerdir(3795/767).

Gazete, Lozan'ı, eksikliklerine rağmen, o dönemde yapılabilecek olan en iyi antlaşma olarak görmektedir. Musul gibi bazı meselelerin sonraya bırakılması büyük bir noksanlık olmasına karşın, Lozan siyasî ve iktisadi bağımsızlığı sağladığı için çok önemlidir. Milli mücadelenin gayesi olan tam bağımsızlık Lozan'da tasdik edilmiştir(3802/774).

İsmet Paşa'nın İstanbul'a gideceği günün önemine binaen, 10 Ağustos 1923 tarihli gazetenin başyazısı, İsmet Paşa'ya ayrılmıştır. İsmet Paşa'nın kazandığı başarıları işaret edilerek talihinin yaver gittiği, üç yıl öce ümitsiz bir haldeyken Ankara'ya geçtiği, kuva-yi milliyeye çeteleriyle uğraşarak bir ordu teşkil ettiği ve bu günlere önü, Sakarya ve İzmir zaferlerini kazanarak geldiğine değinilmektedir. Anadolu'da Yunanlıları yenen İsmet Paşa, Lozan'da büyük devletlerle daha zor bir mücadeleye girişmiştir. Eğer, Lozan Konferansı bu zaferlerden hemen sonra yapılabileseydi daha iyi sonuçlar alınabilirdi(3805/777).

Tevhîd-i Efkâr'a göre müttetikler, galip devlet olarak Almanya'yı bile dize getirdiklerini düşündüklerinden, Türklerin galip bir devlet gibi davranmasını kabullenemiyorlardı. Türklerin istediklerini kabul ederlerse, Doğu'da sahip oldukları çıkarlarını kaybedeceklerini biliyorlardı. Bu nedenle, Türklere vermek zorunda olduklarını diğer bir maddeyle geri almaya çalışıyorlardı. Hatta Yunan ordusunun İstanbul'a yürüyeceği tehdidini bile savurdular. İsmet Paşa büyük bir azim, dikkat ve sabırla çalışarak barış yapmayı başarmıştır(3805/777).

Başyazar "Lozan'da Sulhu, Tereddütsüz İsmet Paşa'nın Eseri Sayabiliriz" sözleriyle İsmet Paşa'yı öne çıkararak aslında hükümeti üstü kapalı eleştirmektedir. İsmet Paşa'yı övmeye devam etmekte, İsviçre'de en iyi intiba bırakan murahhasın İsmet Paşa olduğunu ileri sürmektedir(3805/777).

Lozan Antlaşması'nın imzalanması üzerine Yunanistan'ın, henüz mübadeleden önce oradaki Müslümanlara zulmettiği ve Türk Hükümeti'nin bunları görmezden geldiği yolunda bazı haberler, 15 Ağustos 1923 tarihli gazetede çıkmıştır. Yunanistan'daki Müslümanlar Rıza Nur'a müracaat ederek "Lozan'da nasıl haklarımızı savunduysanız şimdi de TBMM'de haklarımızı savunmaya devam ediniz" diyerek yardım istemişlerdir. Yunanistan'da on yedi Müslüman'ın idama mahkûm edilmesi üzerine, Adnan Bey'e müracaat eden bir heyet, barış imzalanmış olmasına rağmen, Yunanistan'ın Müslümanlara kötü muameleye devam ettiğini, Venizelos'un ricası üzerine Türkiye, bazı suçlu Rumları affetmişken, Yunanistan'da zulüm gören Müslümanlara neden sahip çıkılmadığını sormuşlardır(3810/782, 3821/793).

Gazeteye göre Rus Sefiri Suriç, Lozan'da Boğazlar meselesi müzakere edilirken Türk murahhasları biraz daha ısrarcı olsalardı daha iyi şartlarda bir antlaşmanın yapılabileceğini söylemiştir. Suriç, Rusya'nın Türkiye'nin başarılarına sevindiğini, özellikle işgal altındaki yerlerin geri alınmasında gösterdiği başarıyı takdir ettiğini ifade etmektedir. Sevr Antlaşması'nda yapılan değişiklikleri önemli olarak görmektedir(3815/787).

Mecliste Lozan Antlaşması'nın müzakereleri sırasında aleyhte konuşma yapan bazı mebuslar, güney sınırının suni olduğunu, Hatay ve İskenderun'un dışarıda bırakılmasının doğru olmadığını, Ege'deki adaların Yunanistan ve İtalya'ya terk edilmesinin yanlış olduğunu dile getirmişlerdir(3817/789).

Velid Ebuzziya, 26 Ağustos 1923 tarihli başyazısında, Lozan'ın, TBMM'de onaylanmasını değerlendirmektedir. Bu şartlarda, daha iyi bir antlaşma yapılamayacağını belirten yazar, eksikliklerine rağmen, meclisin antlaşma metnini kısa sürede inceleyip ittifaka yakın bir oyla kabul ettiğini ifade etmektedir(3820/792).

TBMM'de Lozan Antlaşması'na yöneltilen eleştirileri yerinde gören başyazar, mebusların güney sınırları, Ege adaları ve savaş tazminatı gibi noksanlıkları dile getirmekte haklı olduklarını belirtir. Ona göre İsmet Paşa, savaşta ve barışta büyük görevler yapmış olabilir ancak hatalarını söylemek de memleket için iyidir. İsmet Paşa'nın şahsi başarıları ve meziyetleri takdir edilebilir, ancak Lozan'da daha başarılı olabilirdi. Özellikle Yunanistan'dan istenen tazminattan vazgeçmeyebilirdi. Fakat bu sırada Ankara Hükümeti seçimlerle meşgul olduğundan murahhaslara gerekli desteği vermemiş ve yalnız bırakmıştır. Güney sınırı ve Musul meselelerinin Türkiye'nin lehine sonuçlanabileceğine ihtimal vermeyen Tevhîd-i Efkâr başyazarı, Lozan'ın, Türkiye'nin siyasî ve mali bağımsızlığını sağlayan önemli bir antlaşma olduğunu belirterek, bu antlaşmanın imzalanmasında İsmet Paşa ve arkadaşlarının şahsi çabalarını ön plana çıkarmaktadır(3820/792).

#### **Tevhîd-i Efkâr'da Lozan Antlaşması'nın İmzalanması ve İsmet Paşa'nın Yurda Dönüşü**

Gazetenin 24 Temmuz 1923 tarihli sayısında, Lozan'da kabul edilen tahliye şartları ve General Harrington'un, barışın tesisiyle birlikte Türkiye için yeni bir dönemin başladığını söylediği haberi yer almaktadır. Lozan Antlaşması'nı kutlamak

için yayınlanan tebriklere atıfta bulunan gazete, barışın verilen şehitler sayesinde olduğunu ifade etmektedir(3791/763).

Lozan Antlaşması'nın 24 Temmuz 1923 günü, İsviçre saatiyle öğleden sonra saat üçte, İstanbul saatiyle öğleden sonra saat dörtte imzalanacağı, Türkiye-Lehistan Antlaşması'nın önceki gün imzalandığı ve Sırp'ların genel borçlarla ilgili maddeleri imzalamadığı haberi, gazete başyazarının Lozan'dan gönderdiği telgraflarla halka duyurulmaktadır(3791/763). Tevhîd-i Efkâr, Türk ve Lehistan murahhasları ile İsmet Paşa'yı törenin yapılacağı binaya girerken ve Lehistan'la yapılan antlaşmayı imzalarken gösteren resimler yayınlamıştır(3794/766).

Antlaşmanın imzalandığını haber veren telgraflar ile imza törenine ait bilgileri yayınlayan gazete, Lozan'daki Türk murahhaslarının resimlerini ilk sayfada vermiştir. Türkiye'nin yeni sınırlarını gösteren bir harita yayınlayan gazete, Mustafa Kemal Paşa'nın Halife Abdülmecit Efendi'ye barışı bildiren tebrik mesajına(ı) da yayınlamıştır. Ayrıca gazete, Lozan Antlaşması'nın iktisadî maddelerinin metinlerini, Lehistan ile imzalanan antlaşmaları ve Romanya'nın antlaşmaya eklediği beyannameyi de sütunlarına taşımıştır(3792/764).

İsmet Paşa, Rıza Nur ve Hasan Bey'in antlaşmayı imzalarken çekilmiş fotoğraflarına yer veren Tevhîd-i Efkâr'ın 29 Temmuz 1923 tarihli sayısı, başyazıda; dört senedir devam eden savaş sonunda özlenen barışın nihayet geldiğini, büyük devletlerin Türkiye'nin tam bağımsızlığını ilan eden antlaşmayı imzaladıklarını bildirmektedir. Türk murahhas heyetinin salona gelişi, üzerinde antlaşmanın imzalanacağı masanın düzeni ile murahhasların yerlerini almaları tasvir edilirken, tüm dikkatlerin İsmet Paşa ve arkadaşlarının üzerinde olduğu vurgulanmaktadır. Oturum başkanı İsviçre Cumhurbaşkanı ve diğer yetkililerin, giyim kuşamlarının sadeliğine dikkat çekilmektedir. Oturum başkanı, Lozan Antlaşması'nı kısaca tanıttikten sonra imza törenine geçerek İsmet Paşa'yı antlaşmayı imzalamaya davet etmiştir. Tevhîd-i Efkâr, ilk önce İsmet Paşa'nın imzaya davet edilmesinin nezaket gereği olduğunu belirtirken, bu davranışın zorunluluktan kaynaklandığını da vurgulamaktadır. Gazete, Türk heyetinin büyük bir gururla imzaladığı antlaşmanın imza törenini geniş olarak açıklarken, imzalamanın ardından İsviçre Cumhurbaşkanı'nın yaptığı kısa konuşmayı da sütunlarına taşımıştır. Gazete, sekiz aylık zorlu ve sıkıntılı bir dönemin ardından hazırlanan antlaşma metninin, sadece otuz iki dakikada imzalanmasını müttefiklerin Türklere karşı mağlup olduklarını düşünmelerine bağlamaktadır. Türkler için siyasî bir zafer olan Lozan Antlaşması'nın taraf devletlerin meclislerinde onaylandıktan sonra yürürlüğe gireceğini de ayrıca haber verilmektedir(3793/765).

ABD ile antlaşmaya yaklaşıldığı, İsviçre ile de bir antlaşmanın imzalanacağı, Lehistan ile bir antlaşma imzalandığı, İsmet Paşa'nın ne zaman geleceğinin belli olmadığı, Türk heyetinin bir İtalyan zırhlısıyla geleceği söylentisi ve Sovyetlerin Roma temsilcisinin Boğazlar muahedesi imzalamak için İstanbul'a geleceği gibi haberler Tevhîd-i Efkâr'da yer almaktadır(3793/765).

Lozan Antlaşması gereği ilan edilecek olan genel affın şartlarını yayınlayan gazete, Türkiye'nin isteği üzerine yüz elli kişinin bu genel afftan hariç tutulduğunu

okuyucularına duyurmaktadır. İsimleri, antlaşmanın uygulanması sırasında açıklanacak olan bu yüz elli kişinin Türkiye'ye girişinin yasaklandığı, Türkiye'de bulunuyorlarsa sınır dışı edilecekleriyle ilgili beyanname de gazetede yayınlanmıştır(3793/765).

İsmet Paşa, meclis kürsüsünden Lozan'a müşavir olarak götürülen Hamit ve Cavit Beyleri şikâyet ederek bu müşavirlerin kendilerine yabancı uzmanlardan daha fazla zorluk çıkardıklarını söylemiştir(3820/792).

Lozan Antlaşması'nın Fransızca metni Lozan'da basılırken, Türkçe metnin İstanbul'da basılması için Lozan murahhaslarından Tahir Bey görevlendirilmiştir. Metnin basımı tamamlanınca Ankara'ya götürülecek ve bu metin TBMM açılmadan önce hiç kimseye verilmeyecektir(3796/768,3798/770).

İsmet Paşa'nın kısa sürede Lozan'dan hareket edemeyeceği ve Amerikalılarla devam eden müzakerelerin İstanbul'da devam edebileceğiyle ilgili haberlere gazetede yer almıştır(3796/768).

İsmet Paşa'nın General Harrington'la görüşeceğini bildiren habere göre, İsmet Paşa'nın Lozan'dan ne zaman döneceği belli olmasa da, İstanbul'a uğrayacağı kesinleşmiştir. Adnan Bey'in telgrafla aldığı bilgiye göre, İsmet Paşa İstanbul'a gelerek General Harrington'la İstanbul'un boşaltılması ve Türkiye ile İngiltere arasındaki sorunları konuştuktan sonra İzmir'e gidecektir(3795/767).

Hariciye Vekâleti'nin İstanbul'daki temsilcisi Adnan Bey, İsmet Paşa'nın yapacağı görüşmelere zemin hazırlamak için General Harrington'u ziyaret etmiştir. Görüşme sırasında General Harrington, Lozan'dan duyduğu memnuniyeti ifade ederek asırlardan beri var olan Türk-İngiliz dostluğunun yeniden ihyası gereğini dile getirmiştir(3798/770).

Türkiye-Amerika antlaşma müzakerelerinin sonuçlandığı, Ankara ve Washington'dan beklenen cevapların geldiği, antlaşmanın kısa sürede imzalanacağı ve İsmet Paşa'nın Lozan'dan ayrılacağı gazete tarafından okuyucularına bildirilmektedir(3796/768, 3799/771).

Gazete, İsmet Paşa'nın Cumartesi günü Lozan'dan hareket ederek Salı günü İstanbul'a varacağıyla ilgili bir haberi duyurmuştur(3797/769).

Tevhîd-i Efkâr, İsmet Paşa'nın murahhaslarla birlikte Lozan'dan Çarşamba günü hareket ederek Cuma günü İstanbul'a ulaşacağını duyurmaktadır. İsmet Paşa'nın TBMM'nin açılacağı 11 Ağustos'ta Ankara'da bulunmasının kendisine tebliğ edildiği haberi Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ne dayandırılarak verilmektedir(3801/773).

Türk murahhaslarının İstanbul'a gelecekleri, İstanbul'da yapılacak karşılama törenleri, İstanbul'da ne kadar kalacakları, Ankara'ya ne zaman gidecekleriyle ilgili haberler gazetede geniş yer almaktadır. Büyük Millet Meclisi'nin 11 Ağustos 1923 tarihinde açılacağı ve bir hafta içinde antlaşmayı tasdik etmesinin beklendiği ayrıca belirtilmektedir(3804/776).

Tevhîd-i Efkâr, Lozan'dan İstanbul'a gelen İsmet Paşa ve murahhas heyetini karşılamak için yapılan karşılama töreni ve kutlamalara geniş yer vermiştir. Çeşitli fotoğraflarla İsmet Paşa'ya övgüler yağdırılmakta, yapılan tören ve kutlamalar

ayrıntılılarıyla anlatılmaktadır. Yabancı devlet temsilcilerinin İsmet Paşa'ya yaptıkları ziyaretlere ait fotoğraflar da gazetede yer almaktadır. Ayrıca, İsmet Paşa'nın gazetecilere verdiği beyanat da gazete tarafından yayınlanmıştır(3805/777).

Lozan'dan dönen İsmet Paşa'nın İstanbul'da yaptığı ziyaretler ve Ankara'ya hareketi resimlerle haber yapılmıştır. Ayrıca Paşa'nın Ankara'da da coşkuyla karşılanacağı okuyuculara duyurulmuştur(3808/780).

Gazete, Boğazlar Komisyonu'na İngiltere, Fransa ve İtalya'nın iki üye tayin ettiklerini, daha önce başkan olarak Vasıf Paşa'yı atayan Türkiye'nin, Lozan'dan dönen askerî müşavir Tevfik Bey'i üye tayin edebileceğini haber verilmektedir(3808/780, 3817/789).

Tevhîd-i Efkâr, yeni meclisin açılışı ve İsmet Paşa'nın Ankara'ya varışı için yapılan tören ve kutlamaları resimlerle duyurmuştur(3811/783).

#### **Tevhîd-i Efkâr'a Göre Lozan Antlaşmasının TBMM'de Görüşülmesi**

Gazete, Lozan Antlaşması'nın vekiller heyetinde görüşülmesi, metnin Meclis Başkanlığı tarafından Hariciye Encümeni'ne havale edilmesi, encümende tetkiki ve antlaşmanın kısa sürede Meclis Genel Kurulu'nda olacağıyla ilgili çok sayıda haberi sütunlarına taşımaktadır(3811/783, 3812/784, 3813/785).

Gazeteye göre, meclisin, antlaşma metnini incelemeye hemen başlaması, müzakereleri kısa sürede tamamlayarak antlaşmayı onaylanması beklenmektedir. Antlaşma bir bütün olarak ele alınarak lehte ve aleyhte konuşmalar yapılacaktır. Antlaşmanın oy birliğiyle kabulü beklenmektedir(3816/788).

Tevhîd-i Efkâr'ın, TBMM'de Lozan Antlaşması müzakerelerinin başladığını haber veren sayısı; *Millet Meclisi Dün Tarihi Bir Celsede Mücâhede-i Milliyemizin Berât-ı Zaferi Olan Lozan Sulh Muahedenamesi'ni Kabul Etti* manşetiyle çıkmıştır. Habere göre önceki gün mecliste İsmet Paşa'nın antlaşmayı savunmak için yaptığı konuşmadan sonra, meclis oturumunda antlaşma aleyhinde konuşma yapmış olan mebuslar cevap vermemiştir. Antlaşmanın onaylanması için gerekli kanun tekliflerinin verilmesinin ardından antlaşma ittifaka yakın bir çoğunluk oyuyla kabul edilmiştir. Ayrıca gazete, Ankara gazetelerini kaynak göstererek Lozan Antlaşması'na ret oyu veren mebusların isimlerini kamuoyuna duyurmuştur(3817/789, 3819/791, 3825/797).

Yunanistan'da, Lozan Antlaşması'nın kral tarafından tasdik edilerek yürürlüğe konduğu, mübadele meselesinin nasıl yapılacağı tartışılarak, bu işin hükümet tarafından yapılacağına karar verildiği gazetede yer almaktadır(3821/793, 3826/798).

Lozan'ın tasdikinden önce mecliste, başkentin neresi olacağıyla ilgili tartışmaların yaşandığı Tevhîd-i Efkâr'ın verdiği haberlerden anlaşılmaktadır. Başkentin neresi olması gerektiğiyle ilgili bir soruya Hüseyin Avni Bey şu cevabı vermiştir: Başkentin neresi olacağı önemli değildir. Buna yeni meclis karar verecektir. Kanaatime göre bu bir ihtiyaç meselesidir. Memleketin neresi uygunsa orası olabilir(3795/767).

Gazete başyazarı Velid Ebuzziya, padişah ve halifeyi eleştirmekte, fetva ve iradeleriyle ihanet ettiğinden bahsetmekte, düşmanlardan para aldığını ileri sürmektedir(3807/779).

#### **Tevhîd-i Efkâr'a Göre Barıştan Sonra Yapılması Gerekenler**

Tevhîd-i Efkâr, barışın imzalanmasını cehalet ve asaletle karşı verilecek yeni bir savaşın başlangıcı olarak görmektedir. Büyük savaşta, dış düşmanların emellerini baş aşağı eden Türk milleti, iyi idare edildiği takdirde cehalet ve asaleti yenecektir. Türkiye'yi savaştan çıkararak insanları basiretle ve uzağı görerek hareket ederlerse memleketi refah ve huzura kavuşturabilirler. Vatana hizmet kaygısından başka bir endişeyle hareket etmemek, millete hizmeti görev bilmek ve her ne pahasına olursa olsun doğruluktan ayrılmamak gerekir(3792/764).

"Sulhü yaptık, harbi unutmayalım" başlıklı yazıyla milleti uyanık olmaya çağıran gazete, eğer barış ve istiklâli istiyorsak savaşa hazır olmalıyız demektedir. Memleketin bağımsızlığını koruyacak olan ordu ve donanmayı daima güçlü bulundurmalıdır(3795/767).

Velid Ebuzziya'ya göre Lozan barışının imzalanmasından sonra dikkatli olmak gerekmektedir. Çünkü Lozan'da Türk tarafı büyük başarı elde etmiş, müttefikler ise sonuçtan memnun olmamışlardır. Batı gazetelerinin Türk tarafını ve İsmet Paşa'yı övmelerinde fırtına öncesi sessizlik vardır. Türkiye, Lozan Antlaşması'nı imzalamakla kesin olarak barışa kavuşmuş ancak Avrupalılarla olan sorunları bitmemiştir. Antlaşmayı imzalayanlardan biri, ertesi gün antlaşmanın birçok şeyi muallâka bıraktığını, Daily Telegraph gibi gazeteler ise antlaşmanın Avrupa parlamentolarında tasdik edilmeden yürürlüğe girmeyeceğini, bu sürede devletlerin yaptıkları işi tekrar düşünebileceğini yazmıştır. Bu durum, Avrupalıların Lozan'ı istemeden imzaladıklarını, fırsat bulurlarsa değiştirmeye çalışacaklarını gösteriyor. Antlaşmanın ülkeler tarafından onaylanacağı nazik bir devreye giriliyor. Özellikle İstanbul'un tahliyesi sırasında, Türkiye, müttefikleri rahatsız edecek davranışlardan kaçınmalıdır. Yine tahliyeden sonra Türkiye'de kalan ecnebilere gösterilecek muamele Avrupa parlamentolarının antlaşmayı tasdikinde etkili olacaktır. Barıştan sonra, memleketin imarı ve maddi gücün artırılması lazımdır. Memleketi harp ve siyaset alanında kurtarmış olmak kâfi değildir. Kapitülasyonlardan kurtulan Türkiye'nin gelişmesinin ve ilerlemesinin önündeki engeller artık kalkmıştır(3797/769).

Tevhîd-i Efkâr'a göre eski meclis harbin galibi, barışın yapıcısı ve yeni Türkiye'nin gerçek kurucusudur. Yeni meclis, eski meclisin hizmetlerini hatırdan çıkarmamalı onun sağladığı talihin üzerine kurulduğunu unutmamalıdır. Esas mesele yeni meclisin, eski meclisin savaş alanında gösterdiği başarıyı barış alanında göstermesidir. Yeni meclis, eski meclis gibi savaşla uğraşmayacaksa da işi yine de zordur. Barış demek, savaşta dökülen kanların meyvelerini almaktır. Bu dönemde daha fazla basiret ve sebat gerekir. Barış döneminde Türkiye'yi ilerletecek ve milletler arasında seçkin bir yere getirecek kadroların iş başına gelmesi gerekmektedir(3807/779).

Velid Ebuzyiya, Mustafa Kemal Paşa'nın, yeni meclisin açılışında söylediği "Efendiler, bugün vasıl olduğumuz sulhun, sulh-ı ebedi olacağına inanmak safdillik olur. Bu, o kadar mühim bir hakikattir ki, ondan bir an bile gaflet, milletin bütün hayatını tehlikeye atar" sözlerini takdire şayan bularak, Avrupa'nın içinde bulunduğu siyasî durumu hatırlatıyor(3811/783).

Gazete, Lozan'dan sonra eğitim ve ekonomiye önem verilerek, memleketin, ileri ve müreffeh bir seviyeye getirilmesi gerektiğini savunmaktadır(3812/784).

Velid Ebuzyiya, barış döneminde de güçlü olmak için çalışmak gerektiği üzerinde durmaktadır. Ona göre, askerler meslekleriyle birlikte her türlü sanayi dallarıyla uğraşmaktadırlar. Siviller ise münakaşa ediyorlar. Oysa sivil otoriteler, barışla ilgili projeler hazırlayabilirlerdi. Yabancı baskısından kurtulan Türkiye için Lozan, bir sonuç değil, bir başlangıçtır. Bağımsızlığını korumak için çok çalışmalı, güçlü olmalı, bunu yerli ve yabancı düşmanlarına hissettirmelidir(3817/789).

Tevhîd-i Efkâr, Lozan Antlaşması'nın imzalanırken Ankara'da bir top fabrikasının kurulmuş olmasının ülkeyi daha güçlü göstereceğini vurgulamaktadır(3825/797).

Barış devresinde devletin çok daha güçlü olması gerektiğini dile getiren Velid Ebuzyiya, savaş zamanını hatırlatarak, Lozan'da bağımsızlığın nasıl sağlandığını hatırlatmaktadır. Ona göre barış zamanı daha önemli, daha devamlı ve daha değerlidir. Barış, asla yıkılmayacak bir binanın inşası zamanıdır. Hz. Muhammed'in bir savaştan sonra söylediği "Küçük cihattan çıktık, şimdi büyük cihada giriyoruz." anlamındaki hadisini hatırlatarak, barış zamanının savaş zamanından daha zor olduğunu vurgulamaktadır. Savaş zamanında her şey olağanüstüdür ve hükümet olağanüstü yetkiler kullanır. Barış zamanında ise savaşın yıktıkları yapılır, bozdukları düzeltilir, açtığı yaralar sarılır. Halkı refah ve sükûnete kavuşturmak için hükümetin durmadan çalışması gerekir. Bu durumda hükümet iyi bir idare sergilemeli, meşru ve makul icraatta bulunmalıdır. Her zaman kanun hâkimiyetini kendine düstur edinmelidir. Böyle bir hükümet halka emniyet verebilir ve böyle bir hükümetle geleceğe hazırlanılabilir. Barış zamanında hükümete itibar kazandıracak yegâne amil adalettir. Hükümet adaleti tesis edecek, halkın hukukunu koruyacak ve milletin itibarını yükseltecektir(3828/800).

Başyazar, barış döneminde asayişin sağlanmasının önemini değerlendirdiği yazısını, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in asayişle ilgili söylemlerine dayandırmaktadır. Eski yönetim halka kapalı iken, yeni yönetimin halka açık olması gerektiğini vurgulamaktadır. Mütareke döneminde asayiş bozan ecnebler, memleketten atılarak, huzur ve güven sağlanmaya çalışılmaktadır. Barıştan sonra yapılacak ilk iş asayişin sağlanmasıdır(3830/802).

#### **Barış Sonrası Karşılaşılabilecek Tehlikeler**

Kapitülasyonların kaldırılmasını büyük bir nimet olarak değerlendiren Tevhîd-i Efkâr, yeni hükümetin bu nimetin değerini bilmesi ve memleketi düşmandan kurtarmak için bağımsızlıktan istifade etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Barış için açılan yol, saadete götürebileceği gibi, felakete de

götürebileceği için düşünerek adım atmalı, hiçbir zaman doğruluktan şaşmamalıdır(3792/764).

Times Gazetesi'nin İstanbul muhabirinin kendi gazetesine yazdığı Türkiye'yle ilgili eleştirileri sütunlarına taşıyan Tevhîd-i Efkâr, Times'ın makalesine göre Türkiye'de hoş olmayan durumlar ortaya çıkacaktır. Bu haberlere göre Türkiye barıştan sonra karışacak, hilafet konusunda sert tartışmalar ve ayrışmalar olacaktır. Halifenin sultan ilan edilmesini bekleyenler vardır. Ayrıca TBMM yasama ve yürütme yetkilerine tam sahip değildir. Vekillerin ayrı ayrı meclise karşı sorumlu olmaları karar vermelerini zorlaştırmaktadır. Başkentini neresi olacağı konusu ihtilafa sebep olacaktır. Ankara'yı isteyenlerle İstanbul'u isteyenler birbirlerinden ayrılacaklardır. Gelişmeyi Batı'da arayanlar Batıcılar ile Türkiye'nin Doğu'ya ait olduğunu savunan muhafazakârlar arasında ihtilaf çıkacaktır. Mustafa Kemal Paşa, kendi çevresindekilerin entrikalarıyla uğraşmak zorunda kalacaktır. Times'ın bu haberini eleştiren Tevhîd-i Efkâr, savaşta Türkleri alt edemeyenlerin memlekete nifak sokarak, ihtilafı öne çıkararak insanları birbirine düşürmeye çalıştığını ifade etmektedir(3806/778).

Yeni kadrolar konusunda eleştirilerini dile getirmekten çekinmeyen Tevhîd-i Efkâr, Müdafaa-i Hukuk mebuslarının kurduğu Halk Fırkası programıyla ilgili eleştirilerini de sıralamaktadır. Halk Fırkası programının ilerlemeye mani olduğu gibi meclisin milli hâkimiyet ilkesi doğrultusunda çalışmasına da mani olduğunu savunan gazete, barışı tatbik edecek bu meclisin ilk meclis gibi başarılı olması temennilerini dile getirmektedir(3807/779).

Başyazar, barış döneminde ülkenin uğraşacağı iki büyük sorunun, liberallik ve muhafazakârlık olacağını ileri sürerek, bu iki fikri savunanlar arasında bir mücadelenin olacağından bahsetmektedir. Ona göre barış devresinde sadece maddi hedeflerin değil, manevi ve sosyal hedeflerin de sağlam olması gerekir. Memleketin imar ve iskânı gibi maddi hedefleri belirlemek kolaydır. Ancak sosyal, manevi ve ahlaki meselelerde ittifak etmek o kadar kolay değildir. Muhafazakârlık çok eski dinî ve millî düşünceleri savunur. Liberallik ise Batı'nın ilim ve fenninden yola çıkarak maddi kuvveti artırmayı hedef edinir. Maddi gücü, dünya nimetlerini ve zevklerini güzel gösteren liberallik, manevi yönü zayıf olanlara cazip gelmektedir. Ancak liberallik fikri memleketin maneviyatı için zararlıdır. Bunlara uyulursa Türklükten ve Müslümanlıktan feragat etmek gerekir. Bilimsel, Teknik, ekonomik ve maddi ilerleme sahalarında Batı'dan istifade etmeli ancak yaşam tarzı almamalıdır(3826/798).

Tevhîd-i Efkâr, İtalya'da yayınlanan Masacero Gazetesi'nde çıkan, Avrupalıların San Remo görüşmelerinde olduğu gibi Anadolu'da iktisadî nüfuz bölgeleri oluşturmak için bir araya geldikleri haberi üzerinde durmaktadır. Bu haber, Türk siyasî mahfillerinde hayret ve şüpheyle karşılanmıştır. Daha Lozan'ın yeni imzalandığı ve Türkiye'nin tam bağımsızlığını kazandığı bu sırada yeniden nüfuz bölgelerini kabul etmek mümkün değildir(3828/800).

Gazeteye göre, Avrupalıların nüfuz bölgeleri ihdası haberi Anadolu'da infiale sebep olmuştur. Yenigün Gazetesi'nin baş makalesine dayandırılan habere göre,

İngiltere, Fransa ve İtalya arasında Türkiye'nin nüfuz bölgelerine ayrılması antlaşması Stefani Ajansı tarafından tekzip edilmiştir. Ancak, devletlerin hala aralarında iktisadi nüfuz bölgeleri sevdasında oldukları anlaşılıyor. Türkiye, burada dikkatli olmalı, bu üç devletin nüfuz bölgeleri fikrinden vazgeçtiğine kanaat getirmeden İngiltere, Fransa ve İtalya vatandaşları ve şirketlerine Türkiye'de herhangi bir iktisadi teşebbüs izni vermemelidir(3829/801).

Velid Ebuzziya, Suphi Nuri'nin muhalefeti eleştiren yazısına cevap verirken, savaş zamanında ordunun eksikliklerini düşmanın haberi olmasın diye tenkit etmemek gerektiğini, ancak barış zamanında gerekli ıslahatın yapılmasından bahsetmeyip, noksanlıkları yokmuş gibi göstermenin, memleketin gelişmesini istememek olduğunu ifade etmektedir. Ülkenin gelişmesinin önünde çeşitli engellerin bulunduğunu, yoksulluk, vasitasızlık ve fakirlik gibi sorunlarla başa çıkılabileceğini belirten Velid Ebuzziya, bazı hataları işleyenleri ise kimsenin mazur gösteremeyeceğini dile getiriyor. Velid Ebuzziya, gazete sayfalarında görülen eleştiriden kaçınma haliyle ilgili Suphi Nuri'yi suçlamaktadır. Çünkü Suphi Nuri, Ankara hükümetinin noksanlıklarını dile getirenlere karşı çıkmakta, onları hain ilan etmektedir(3833/805).

#### **Tevhîd-i Efkâr'da Lozan Antlaşması'nın İmzalanması ve İsmet Paşa'nın Yurda Dönüşü**

Lozan Antlaşması'nı seçimler sonucu belirlenen yeni TBMM onaylayacaktı. Ancak yeni meclisin 2 Ağustos 1923 günü çoğunluk sağlanamadığından toplanamadığı, 11 Ağustos 1923 günü toplanmasının beklendiği Tevhîd-i Efkâr tarafından duyurulmuştu(3798/770). İsmet Paşa'ya da meclisin açılışında hazır bulunması tebliğ edilmişti.

Lozan Antlaşması'nın imzalanması, Türk heyetinin diğer devletlerin temsilcileriyle yaptığı ikili antlaşmalar ve Türk heyetinin ülkeye dönüşü haberleri Tevhîd-i Efkâr okuyucuları ilgiyle takip etmiştir. Lozan'dan dönecek olan İsmet Paşa'nın resmi törenle Çatalca'da karşılanması için İstanbul valisi, belediye başkanı ve maarif müdürünün sorumluluğunda ilkokul öğretmen ve öğrencilerinin düzenlediği tören hazırladıkları ve tören programı Tevhîd-i Efkâr'da ayrıntılı olarak yer almaktadır. İsmet Paşa'yı karşılamak için, daha önce Sultan Abdülmecit için yapılmış olan özel tren tahsis edilmiştir. Tren akşam saat on ikide hareket ederek sabah saat altıda Çatalca'da, saat sekizde ise tekrar İstanbul'da olacak şekilde yola çıkarılmıştır(3792/764, 3796/768).

Lozan'da devam eden müzakereler sonucu Türk ve Amerikan murahhasları arasında Türk-Amerikan Antlaşması'nın imzalandığı ve İsmet Paşa'nın İstanbul'a gitmek üzere Lozan'dan hareket ettiğini haber veren gazete, Cuma günü İstanbul'da olması beklenen İsmet Paşa için coşkulu karşılama törenleri hazırladığını duyurmaktadır(3803/775).

Darülfünun'da yapılan bir toplantıyı duyuran Tevhîd-i Efkâr, Lozan Antlaşması dolayısıyla Darülfünun hoca ve öğrencilerinin yapması gereken bazı görevler kararlaştırıldığını açıklamaktadır. Bazı makamlara teşekkür telgrafları gönderilmesi, savaşta şehit olan Darülfünun mensuplarını anma merasimi

düzenlenmesi ve barışın TBMM'de onaylandığı günün özel bir gün olarak kutlanması bu kararlar arasındadır(3797/769).

Gazete, İsmet Paşa'nın savaşlarda elde ettiği başarıları övmekte, halkın coşkuyla kendisini beklediğini belirterek yapılacak karşılama merasimi ve kutlamalara geniş yer vermektedir(3805/777).

Tevhîd-i Efkâr'a göre, Lozan Antlaşması'nın imzalanması, İstanbul'da büyük bir coşkuyla kutlanmıştır. 24 Temmuz 1923 günü, öğleden sonra bütün İstanbul halkı barışın imzalandığını ilan eden topların sesini heyecanla beklemiştir. Lozan'ın imzalandığını ilan eden topların patlamasıyla herkes büyük bir heyecanla sokaklara dökülmüştür. Barışı ilan eden ilk toplar Selimiye ve Harbiye'den ateşlenmiştir. Halk eski Harbiye Nezareti önünde toplanarak coşkulu kutlamalar yapmıştır. Beyoğlu'nda herkes dükkânlarını kapatmış, dükkân ve evlerine Türk bayrağı asarak ana caddede toplanmıştır(3792/764).

Kutlamalar dolayısıyla, askerler Beyazıt Meydanı'nda resmigeçit töreni yapmışlardır. Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürü Ahmet Ağaoğlu'nun, savaş boyunca fikir ayrılıklarını bir yana bırakarak milli mücadeleye verdikleri destekten dolayı gazetelere gönderdiği teşekkür mektubu da Tevhîd-i Efkâr'da yer almaktadır(3792/764).

İstanbul Limanı'ndaki tüm gemiler düdüklarını çalarak büyük bir velvele ile kutlamalara katılmışlardır. Ayrıca şehrin her yerinde kutlama silahları patlamıştır. Galata ve rıhtımdan, Babiâli'den, Mercan, Mahmut Paşa ve Alemdâr yokuşlarından halk akın akın Galata Köprüsü'ne gelmiş, Boğaziçi'nde, vapurlardaki insanlarla birlikte tezahüratlar eşliğinde barışı kutlamışlardır. Yine Lozan'ın imzalandığı gece İstanbul'da Beyoğlu, Fatih, Sultanahmet, Şişli, Beşiktaş ve Kasımpaşa'da düzenlenen büyük fener alaylarıyla kutlamalar devam etmiştir. Lozan'ı kutlamak için Anadolu'nun İzmir, Adana, Zonguldak, Elmalı, Kars, Van, Edirne ve başka yerlerinde büyük kalabalıkların toplandığı, insanların tezahüratlar ve fener alaylarıyla sevinçlerini gösterdikleri, camilerde şehitler için dualar ettikleriyle ilgili haberler gazetede yer almıştır(3792/764).

#### **Tevhîd-i Efkâr'a Göre Azınlıkların Lozan Antlaşması'na Bakışı**

Tevhîd-i Efkâr, Hürriyet Bayramı etkinliklerine değinirken resmî kabul törenine katılan Yahudi, Rum ve Ermeni cemaatlerinin ruhani liderlerinin konuşmalarına da yer vermektedir. Ruhanî liderlerin verdikleri söylevlerde, barış antlaşmasından övgüyle bahsettikleri görülmektedir(3791/763).

Lozan Antlaşması dolayısıyla Rum Patrikhanesi'nden bir heyetin İstanbul vali ve kumandanını ziyaret ederek barışı tebrik ettiğini okuyucularına duyurmuştur. Rum cemaati, barışın imzalanması şerefine patrikhanede dinî bir ayin düzenlemiştir(3792/764).

Lozan'dan dönen heyet için düzenlenen karşılama tören ve kutlamaları sırasında, İsmet Paşa'yı kutlamaya gelen Ermeni ve Rum Patrikhane heyetlerinin kabulü ve heyet temsilcilerinin yaptıkları konuşmalar da gazetede yer almıştır(3806/778).

Velid Ebuzyyazade, İsmet Paşa'nın Lozan'dan İstanbul'a gelişi nedeniyle yapılan kutlama ve şenlikleri değerlendirirken, kutlamalara katılan azınlıkları eleştirmektedir. Resmen işgal altında bulunan İstanbul'un kurtuluş haberi halkı coşturmuştur. Mütareke döneminde Türklerin yeniden dirilemeyeceğini düşünen Rumlar ve Ermeniler akla gelmeyecek kötülükler yapmışlardır. Şimdi ise Sirkeci İstasyonu'nda toplanan kalabalık içerisinde Rum ve Ermeni patrik vekillerinin yer alması manidardır. Çünkü bu kutlamalar onların bağlılıklarını bildireceği resmî törenler değildi. Rumlar ve Ermeniler mütareke döneminde yaptıklarına bakarak buradan gitmeleri gerektiğinin farkındaydılar. Ama onlar yine iki yüzlülükleri gereği kulluk gösteriyorlardı. Bu gösterilerin, dört sene boyunca bizi yok etmeye çalışanların, istiklalimizi yok etmek istedikleri işgal altındaki İstanbul'da yapılması tarihi bir olaydır. Anadolu'da kazandığımız askerî başarı ve Avrupa'da kazandığımız siyasi zafer tarihin benzerini az gördüğü harikalardan biridir(3807/779).

Gazetenin haberine göre kutlamalar sırasında atılan silah seslerinden ürken bazı Rumlar evlerine kapanmışlardır. Beyoğlu'nda daha önce Yunan bayrağı renkleriyle dükkânlarını süsleyenler, şimdi de Türk bayrağıyla dükkânlarını süslemişlerdir. Yer yer İngiliz, Fransız ve İtalyan bayrakları da görülmektedir, ancak hiç Yunan bayrağı yoktur(3792/764).

#### **Lozan Antlaşması Heyetinin Bulunanların ve Siyasi Liderlerin Görüşleri**

Lozan'da ikinci murahhas olan Rıza Nur, Tevhîd-i Efkâr başyazarı Velid Ebuzyyaya verdiği mülakatta; Lozan'la Türkiye'nin her türlü yabancı müdahalesinden ve kapitülasyonlardan kurtulacağını, Avrupa devletleri gibi bağımsız olacağını söylemiştir. Rıza Nur'a göre; beş sene zarfında bu antlaşmanın pürüzleri giderilecek, Türkiye'nin bağımsız ve mutlu bir ülke olması için geniş bir çalışma ufku açılacaktır. Özellikle eğitim ve ekonomi alanlarında çok çalışarak refaha ulaşılacaktır. Bundan sonra millete düşen vazife, çağın şartlarına göre devletini yeniden kurmak ve kanunlarını buna göre yeniden düzenlemektir. Milletinin en önemli ihtiyacı ekonomi olduğundan banka ve şirket işlerinden anlayan insanlar yetiştirmek lazımdır. Böyle çalışılırsa on sene içinde güçlü bir devlet olarak gelecekte emin olunabilir(3793/765).

Lozan müşavirlerinden Tahir ve Zekai Beylerin heyetten önce İstanbul'a geldikleri haberi resimleriyle birlikte Tevhîd-i Efkâr'da yayınlanmıştır. Gazetenin muhabirine konuşan Zekai Bey, antlaşma metnini İstanbul'da matbaada çoğaltmak için önceden geldiklerini, İsmet Paşa'nın ne zaman döneceğinin belli olmadığını, bunun Amerika ile yapılan müzakerelere bağlı olduğunu söylemiştir. Zekai Bey, Lozan Antlaşması'nın Türkiye için bir zafer olduğunu, Avrupa gazetelerinin, müttefiklerin fikir ayrılıkları nedeniyle antlaşmadan mağlup ayrıldıklarını yazdığını da sözlerine eklemiştir(3795/767).

Meclisteki İkinci Grup liderlerinden Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey, Tevhîd-i Efkâr'a bir röportaj vererek Lozan'la ilgili fikirlerini kısaca şöyle açıklamaktadır: Mondros'tan sonra memleketimiz her yönüyle harap bir halde, ümitsiz ve cihanın yardımından mahrumdu. Hak ve hukukunun tanınması için medenî bir şekilde insanlığın vicdanına seslendi. Karşılık alamayınca şan ve şerefle

mücadele ederek cihanın önüne çıktı ve haklılığını ispatladı. Millet, kendi davasını kazandığı gibi Şark'ın birçok sorununu da çözdü(3795/767).

İsmet Paşa'nın, Lozan Antlaşması'nı savunmak için TBMM'de yaptığı konuşma metnine yer veren Tevhîd-i Efkâr, İsmet Paşa'nın, Birinci Dünya Savaşı'ndan başlayarak Lozan'a kadar giden süreci anlattığını belirtmektedir. İsmet Paşa; eski devirlerde milletin iradesine önem verilmediğini, dışa bağımlı bir siyaset izlendiğini, şimdi ise millete dayanan bir idarenin dışta tam bağımsızlığı hedeflediğini vurgulamıştır. Savaşın sonraki siyasî mücadeleleri özetleyerek Mudanya ve Lozan'a giden murahhaslar heyetinin fedakârlıklarına değinmiş ve çalışmalarından dolayı Rıza Nur'a teşekkür etmiştir. Lozan'a yöneltilen tenkitlere cevap vererek Batı sınırlarının tespiti, kapitülasyonlar, Irak sınırı, Musul meselesi ve yeni sınırlar dışında kalan Müslümanların durumundan bahsetmiştir(3819/791).

Gazete, İsmet Paşa'nın Lozan Antlaşması'nı savunmak için Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmayı birkaç sayıda vermeye devam etmiştir. Konuşma metni sınırlar, ecnebler, ticaret mukavelenamesi, mübadele, İstanbul'un durumu, genel af ve fakirlikle ilgilidir(3822/794).

Tevhîd-i Efkâr, İsmet Paşa'nın mecliste yaptığı konuşmada, muhaliflere hitaben, Lozan'ı imzalamanın büyük ve zor bir iş olduğunu söylemiştir. Ona göre Lozan, sadece mütareke döneminde yapılan savaşın hesabını tasfiye etmiyor, Osmanlı İmparatorluğu'nun hesabını da tasfiye ediyordu. Savaşta nasıl bütün dünya devletleriyle uğraşmışsak, Lozan'da da barış için bu devletlerle mücadele etmek zorunda kaldık. Anadolu'da verdiğimiz mücadelede karşımızda Yunanlılar varken, Lozan'da bütün devletler vardı. Heyetimiz bu devletlerin temsilcilerine ayrı ayrı söz geçirmekte zorlanmıştı. Zorluk çıkarmalarının nedeni, bizi hür ve bağımsız görmek istememeleri ve memleketimizi babalarından miras kalan bir çiftlik gibi görmeleridir(3820/792).

İsmet Paşa'nın, yabancı gazetecilere verdiği bir mülakatı okuyucularına aktaran Tevhîd-i Efkâr'ın haberine göre İsmet Paşa, Lozan barışının asırlardan beri ilk defa Türkiye ile Avrupa devletleri arasında eşitlik sağladığını dile getirmiştir. Paşa, bu sayede dış müdahale olmadan Türkiye'nin iktisadî gelişmesinin sağlanacağını söylemiştir(3795/767).

#### **Tevhîd-i Efkâr'a Göre Batı ve Müslüman Dünyasının Lozan'a Bakışı**

İngiltere başbakanının, Lozan Antlaşması'nın oluşturduğu barış ortamından istifade etmek için Türkiye'de sahip oldukları nüfuzu kullanmaktan bahsettiği basına yansımıştır. Tevhîd-i Efkâr'ın haberine göre İngiltere başbakanı, iki ülke arasındaki ticaretin geliştirilmesi için İngiliz ve Türk tüccarlarının birlikte iş yapmaları gerektiğini söylemiştir(3793/765).

General Harrington'un Salahaddin Adil Paşa'yı ziyareti sırasında yaptığı konuşma metni ve Ankara Hükümeti'nin başındaki Rauf Bey'in İstanbul Valiliği ile Belediyesi'ne gönderdiği tebrik mesajı gazetede yer almaktadır. Her iki metinde de barışın önemine vurgu yapılmaktadır(3793/765).

Tevhîd-i Efkâr'ın kamuoyuna ilan ettiğine göre, Lozan'ın imzalandığı gün Avrupalıların İstanbul Limanı'nda bulunan gemileri top atmamış, düdük çalmamış

ve kutlamalara katılmamışlardır. Oysa galip devletler Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan ile barış yaptıklarında İstanbul'daki yabancı gemilerinin top ve düdük seslerinden geçilmiyordu. Türkiye ile barış yaptıklarında ise sessizliğe gömülmüşlerdir. Lozan'daki imza törenini de basitçe geçiştirmişlerdir. Barışa gönülsüz razı oldukları için Lozan'da kutlama yapmamışlardır. Öteden beri Türkleri Avrupa'dan çıkarma siyaseti güden Avrupalılar, savaş sonunda buna yaklaşmışlar ancak başaramamışlardır(3795/767).

Gazeteye göre İstanbul'daki İran elçisi, gazetelere demeç vererek Türkiye'nin Lozan Antlaşması'nı imzalamakla tarihinde, hatta kanuni Sultan Süleyman döneminde bile nail olamadığı bir nimete ve bağımsızlığa kavuştuğunu ifade etmiştir. Son dönemlerde karanlık görünen ufuk birdenbire aydınlanmıştır. Ankara yönetiminin gayretleri bu sonucu getirmiştir. Türkiye'nin başarısı bütün Müslüman memleketlerde sevinç uyandırmıştır. Müslüman bir devlet olan İran, Müslüman kardeşler arasında eski ihtilafların unutulmasına taraftardır. Bazen Müslüman liderler hırslarına din ve mezhep ihtilaflarını siper etmişlerse de bugün bundan eser yoktur(3796/768).

Tevhîd-i Efkâr; Hindistanlı Müslüman lider Ağa Han'ın Lozan Antlaşması'nın tebrik etmek için yayınladığı beyannameyi kapsamlı olarak ele almıştır. Bu beyanname Ağa Han, İslam âlemine seslenerek Türkiye ile barış yapan Fransa ve İngiltere'nin Müslümanlarla dost yaşamak fikrinde olduklarını belirtmiştir. Ağa Han, bu beyannameyi İngilizlerin etkisiyle yazmış ve sömürgelerdeki Müslümanların efendilerine itaatini sağlamayı hedeflemiştir. Bu beyanname İslam âleminde hoş karşılanmamıştır. Gazete, Ağa Han'ın, Türkiye'nin imzaladığı barıştan dolayı tebriklerini ve sevincini ilan etmesini hoş karşılarlarken, İngilizlerin yanında yer almasını eleştirmektedir. İngiltere, Hindistan'ı elinde tutabilmek için Hindu ve Müslüman ihtilafından yararlanmaktadır. Son yıllarda Hindular ve Müslümanlar ittifak halindedirler. Ağa Han ise İngilizlerin yanında yer alarak Müslümanlara sadakat tavsiye etmektedir. Bu beyanname Hindistan'da iyi karşılanmadığı gibi Müslüman milletler tarafından da kabul görmeyecektir. İslam'ın ruhundan uzaklaşmış İsmailî mezhebinin lideri olan Ağa Han'ın hilafet gibi ehl-i sünnete ait meselelere karışması doğru değildir. Ağa Han Türkiye'nin başarısını takdir ederken Fransa ve İngiltere'nin iyi niyetinden bahsediyor. Türkiye'nin başarısı tamamen kendi çabasının sonucudur. Fransa ve İngiltere'nin iyi niyetini anlamak için Sevr'e bakmak yeterlidir. Ağa Han'ın beyannamesinin çıktığı gün yayınlanan Lyod George'un makalesi Türkiye'nin parçalanmasından bahsediyor. Ağa Han, bu makaleyi okuduktan sonra beyannamesini yazsaydı, iyi niyetten bahsederken biraz insafılı olurdu. Müttefiklerin imzaladığı idam fermanımızı uygulamaktan vazgeçmelerinin nedeni iyi niyetleri değil, üzerimize saldıkları düşmanlarımızı kesin olarak yenmiş olmamızdır. Ağa Han'ın bu kabahati örtmeye çalışması abestir. Bu beyanname siyasî ve askerî zaferimizi örnek alacak Şark ve İslam milletlerini sömürge altında tutmak isteyen devletlerin almak istediği bir tedbirden ibarettir(3797/769, 3798/770, 3801/773).

Tevhîd-i Efkâr'ın haberine göre Londra'da Yakınoğu ve Ortadođu Cemiyeti'nde yapılan toplantıya katılanlar Türkler ile imzalanan antlaşmandan memnun olduklarını, Türklere karşı namuslu ve adaletli davranılırsa, beş on sene zarfında eskiden olduğu gibi İngiliz nüfuzunun yine Doğu'da hâkim olacağını dile getirmişlerdir(3797/769).

Mısırlı âlimlerden Ebu'l-Azam Efendi'nin tüm Müslümanların Türkiye'nin savaş araçları yönünden desteklenmesiyle mükellef olduklarını ve kendisinin, ihtiyacından fazla mallarını bu uğurda harcayacağını ilan eden bir yazısı Tevhîd-i Efkâr'da yayınlanmıştır(3801/773).

Rus Elçisi Suriç'in Boğazlarla ilgili beyanatı Tevhîd-i Efkâr tarafından dikkate değer bulunmuştur. Suriç, Lozan'da Boğazlar meselesi müzakere edilirken, Türk murahasları biraz daha ısrarcı olsalardı, daha iyi şartlarda bir antlaşmanın yapılabileceğini söylemiştir. Elçi, Rusya'nın Türkiye'nin başarılarına sevindiğini, özellikle işgal altındaki yerlerin geri alınmasında gösterdiği başarıyı takdir ettiğini ifade etmektedir. Sevr Antlaşması'nda yapılan değişiklikleri önemli olarak görmektedir(3815/787).

Müttefik kuvvetleri komutanı General Harrington tahliyenin ilk safhasının tamamlanması dolayısıyla İstanbul'daki Türk ve yabancı basın temsilcilerini Harbiye Mektebi'ndeki karargâhına davet ederek açıklamalarda bulunmuştur. Harrington, işgal ordusunu adeta İstanbul'u ihya eden bir güç, İstanbul halkı için işgalcilerin varlığını büyük bir nimet olarak değerlendirmiştir. Müttefik askerlerinin İstanbul halkı için yaptığı iyilikleri saymakla bitirememiştir(3827/799).

#### **Tevhîd-i Efkâr'a Göre Lozan'ın Batı ve Müslüman Dünyası Basınındaki Yankıları**

Tevhîd-i Efkâr, bazı İngiliz gazetelerinde yer alan Lozan'la ilgili yazıların özetlerine yer vermiştir. Daily Mail; Lozan Antlaşması'yla İngiltere'nin Türkiye ve İslâm âleminin dostluğunu kazandığını yazmıştır. Times; Lozan'da bağımsızlık ve özgürlüğünü kazanan Türkiye'nin, bu durumu iyi kullanıp kullanmayacağını merak konusu olduğunu belirtmiştir(3795/767).

İngiliz Lefayeld Ajansı'nın İstanbul'daki muhabirine dayanarak verdiği, Lozan Antlaşması'nın onayının Ağustos'un üçüncü haftasından önce mümkün olmayacağı haberini Tevhîd-i Efkâr da okuyucularına aktarmaktadır(3795/767).

Tevhîd-i Efkâr, Fransız (Evor اور) gazetesinin Lozan Antlaşması'nı, *müttefikler ve Türkler Lozan'da basit bir törenle barış antlaşması imzaladılar* şeklinde yorumladığını aktarmaktadır. Fransız gazetesine göre Lozan, tüm milletlerin sevinçle karşıladığı siyasî bir vesika olmasa da, onu selamlamak gerekir. Bu barış, muhtelif tesirlere açık olduğu gibi, gelecekteki ihtilafları da yeterince bertaraf etmemiştir. Ancak antlaşma bütün olarak bir ilerleme eseridir. Sevr'i savunanlar 1914 ve 1923 Türkiye haritalarını karşılaştırmalıdır. 1914'te Türkiye büyük bir devletti ancak zayıftı. 1923'te ise Türkiye küçük bir devlettir ancak zafer kazanmış bir devlettir. İstanbul ve Doğu Trakya Türkiye'ye verilmemeliydi diyorlar. Kime vermeliydi? Yunanlılar ve İngilizlere mi? Türkiye'de kalması tercih edilmelidir.

Bu antlaşma ile Türkiye, yabancı müdahalesinden ve kapitülasyonlardan kurtulmuştur(3795/767).

Tevhîd-i Efkâr, Fransa'da, Klemansu'ya (قله مانسو) yakın gazetelerin, Lozan Antlaşması'nın Türkiye için bir zafer, Fransa için ise bir hezimet olduğunu yazarak Türk düşmanlığı yaptıklarına dair haberler de yayınlanmıştır(3799/771).

Times Gazetesi'ne dayandırılan bir habere göre İngiltere Dışişleri Bakanlığı müsteşarı, Türkiye dışındaki tüm mağlup devletlerin savaş tazminatı verdiğini söylemiştir(3800/772). Aynı gazeteye göre İngiltere Türkiye'nin gelişmesinden yanadır. İstanbul'un tahliyesi Türkiye ve Şark milletlerinin tarihinde yeni bir devrin açıldığını göstermektedir. XIII. asırdan beri Avrupa'nın dimağında önemli bir yere sahip olan Türkler, Hıristiyanlığın zayıfladığı dönemlerde güçlenmişlerdir. Osmanlılar zamanında İstanbul'u alarak Avrupa'nın önemli bir kısmına hâkim olmuşlardır. Kırım Savaşı'ndan sonra ise bir Avrupa devleti sayılmışlardır. Birinci Dünya Savaşı'na girerek savaşın uzamasına sebep olmuşlar, yenilince Mısır, Suriye ve Arabistan gibi geniş topraklarını kaybetmişlerdir. Sevr Antlaşması'yla iyice küçülmüşken yeniden mücadele etmişler ve kazandıkları zaferle Lozan'a gelip şerefli bir antlaşma imzalamışlardır. Lozan'da bağımsız olan Türkiye'nin gelişmesi İngiltere'nin yararına. Eskiden olduğu gibi yeniden ticari ilişkiler geliştirilebilir(3827/799).

Tevhîd-i Efkâr'ın, Daily Telegraph Gazetesi'ne dayandırdığı bir habere göre, Hint Müslümanları Lozan'dan memnun olarak, hilafetle ilgili isteklerini İngiltere hükümetine iletmesi için Hindistan Genel Valisi'ni ziyaret etmişlerdir. Hint Müslümanları adına konuşan Seyyid Rıza Ali; Türkler ve İngilizler arasında bir ittifak ümit ettiklerini, Müslümanların kutsal yeri olan Arap Yarımadası'nın her türlü ecnebi müdahalesinden uzak kalması gerektiğini ifade etmiştir(3798/770).

Hindistan'da yayınlanan Bombay Cronikle Gazetesi'nden aktarılan haberlere göre, Hindistan Müslümanları Türkiye'nin imzaladığı barıştan memnun olmuşlardır(3808/780). Hindistan Hilafet Cemiyeti lideri Dr. M. A. Ensari, Halife Abdülmecit Efendi ve Mustafa Kemal Paşa'yı Lozan'dan dolayı kutlarken, Lozan Antlaşması'nı, Asya milletlerinin kurtuluşunu ve yeni Türkiye'nin doğuşunu müjdeleyen bir antlaşma olarak görmektedir. Bu antlaşma, Hindistan'da hararetle karşılanmış, Bombay, Kalküta ve Lahor gibi kentlerde büyük mitingler yapılmıştır. Mitinglerde toplanan Hindistanlılar, Halife ve Mustafa Kemal Paşa'ya telgraflar göndermişler, kendi memleketlerinin özgürlüğü için çalışmaya karar vermişlerdir(3815/787).

Tevhîd-i Efkâr'a göre, Mısır Müslüman uleması Mustafa Kemal Paşa'ya başvurarak hilafetin dayanağının Mustafa Kemal Paşa olduğunu belirterek Haremeyn'in İngiliz himayesinden kurtarılmasını istemişlerdir(3815/787).

Gazetenin haberlerine göre İtalya Haber Ajansı, Türkiye'nin Amerika ve İsviçre ile yürüttüğü antlaşma görüşmelerini yakından takip ederek, durumun iyiye gittiğini yazmıştır. Buna göre İsmet Paşa'nın daha fazla Lozan'da kalmasına gerek kalmayacak, kısa sürede müzakereler sonuçlanmasa yerine Rıza Nur'u bırakarak Türkiye'ye dönebilecektir(3795/767).

### Sonuçlar

- Tevhîd-i Efkâr, Lozan Antlaşması'nı Türkiye'nin kurtuluşu ile İslâm âlemi ve sömürge altındaki tüm Doğu milletleri için bağımsızlık hareketlerinin başlangıcı olarak kabul etmiştir.
- Gazete, Lozan başarısını şahıslara değil de millete mal etmektedir. Son Osmanlı Mebusan Meclisi, Misak-ı Milli ve birinci TBMM'nin çalışmalarını ön planda tutarak Ankara hükümetini göz ardı etmektedir. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın orduları dağıtmayarak mücadeleye devam etmesini övgüye değer bulmaktadır.
- Musul, Hatay ve güney sınırları gibi konularda beklentileri karşılamadığı gerekçesiyle eleştirilen Lozan Antlaşması; Türkiye'nin bağımsızlığını sağladığı için önemli olarak görülmektedir. Türklerin savaş meydanlarında başarılı oldukları kadar diplomaside başarılı olamadıkları belirtilmektedir.
- Millet'in, Birinci Dünya Savaşı sonucu kaybettiklerini milli mücadele ile geri aldığı belirtilirken kuva-yı milliyeye ve TBMM'nin başarıları takdir edilmektedir. Gazete, bazı durumlarda Ankara hükümetini eleştirirken yeri geldiğinde de övmektedir.
- Lozan'ın önemi vurgulanırken Sevr Antlaşmasıyla karşılaştırılmıştır. Sevr bir idam fermanı, Lozan ise idamdan kurtuluş beratı olarak görülmüştür. Lozan'la Anadolu üzerindeki Yunan hayallerinin son bulduğu, Türkiye'nin siyasî ve iktisadî bağımsızlığını elde ettiğine dikkat çekilmektedir.
- Dış basından alıntı yapılarak yabancıların Lozan'la ilgili intibaları kamuoyuna duyurulmuştur. Tevhîd-i Efkâr'ın yaptığı alıntılara göre Amerikalılar, antlaşmanın kendi çıkarlarına uygun olduğunu düşünmektedirler. İngiltere'de hükümet yanlıları Lozan'ı Türkiye ile ilişkilerin düzeleceği yeni bir dönemin başlangıcı, muhalefet taraftarları ise bu antlaşmayı İngiliz politikasının hezimetini olarak görmektedirler. Fransız gazeteleri Lozan'ın Türkiye için bir zafer, Fransa için başarısızlık olarak değerlendirmişlerdir. Rusya, Mısır, İran ve Hindistan gibi dünyanın çeşitli yerlerindeki Müslümanların Türkiye'nin başarısı dolayısıyla sevinçlerini miting, gösteri, kutlama ve tebrik mesajlarıyla gösterdikleri okuyuculara duyurulmaktadır.
- Türkiye'nin bağımsızlığına sevinen Mısırlı Müslümanlar, Mısır'ın İngiltere'ye bırakılmasından rahatsız olarak Avrupa'da basın yoluyla destek aramışlardır.
- Hindistan'daki Müslümanlar adına bir beyanname yayınlayan Ağa Han, bu beyanname ile sömürge altındaki Müslümanları efendilerine karşı itaatkâr olmaya çağırdığı için Tevhîd-i Efkâr tarafından eleştirilmiştir.
- Tevhîd-i Efkâr, Mudanya ateşkesinden hemen sonra, müttefiklerin zaman kazanmasına imkân verilmeden, barış antlaşmasının yapılabileceği tezini savunarak, bu konuda hükümeti suçlamıştır. Ancak müttefikler ayrı ayrı çıkarlarının peşine düştüklerinden, Türkiye'nin bağımsızlığına razı olmuşlardır.

- Lozan Antlaşması'nın imza töreni, İsmet Paşa ve murahhas heyetinin yurda dönüşü, İstanbul ve Ankara'da yapılan karşılama törenleri, antlaşmanın ilanı sırasında yapılan kutlamalara geniş yer veren Tevhîd-i Efkâr, kutlamalar sırasında gayrimüslimlerin ikiyüzlü davranışlarına dikkat çekmiştir. Gazeteye göre mütareke sırasında Müslümanlara her türlü kötülüğü reva gören gayrimüslimler, barışın imzalandığını görünce sevgi gösterilerinde bulunmuşlardır.
- Boğazlar meselesine geniş yer veren Tevhîd-i Efkâr, Boğazlar konusunda Rusya'nın destekleme niyetinde olduğu, ancak Türkiye'nin müttefiklerle Rusya'dan daha önce anlaştığını kamuoyuna duyurmuştur.
- Avrupa basınında çıkan, Türkiye'de iktisadî nüfuz bölgelerinin yeniden oluşturulmasıyla ilgili haberleri tepkiyle karşılayan Tevhîd-i Efkâr, Türkiye'nin ekonomik kaynaklarını kullanmakta tamamen bağımsız olduğunu savunmuştur.
- Gazete, Lozan Antlaşması'nın TBMM'de onay sürecini yakından izlemiş, lehte ve aleyhte yapılan konuşma metinlerini günü gününe satırlarına taşımıştır. Lozan'ın TBMM'de ittifaka yakın bir oy oranıyla kabul edilmesinin önemini vurgulanarak, bu süreçte ortaya çıkan başkent neresi olacağı tartışmalarına değinmiştir.
- Tevhîd-i Efkâr, Barıştan sonra hükümetin yapması gerekenlere geniş yer vermiştir. Gazeteye göre hükümet işleri ehil olanlara vermeli, asayiş ve adaleti sağlamalı, eğitim ve ekonomiye önem vermelidir. Barışın uygulamaya konmasıyla memlekete gelecek muhacirlerin uygun yerlere yerleştirilmeli, barış sağlandı diye devlet adamları rehavete kapılmamalı, savaş zamanından daha çok çalışmalıdır.
- Tevhîd-i Efkâr, İstanbul ve işgal altındaki diğer yerlerin tahliyesi konularına büyük bir özen göstermiş, tahliye işlemlerini günü gününe okuyucularına haber vermiştir.

---

**Kaynak:** *Tevhîd-i Efkâr Gazetesi*'nin 24 Temmuz 1923 ile 30 Eylül 1923 tarihleri arasında yayınlanan tüm sayıları incelenerek bu makale hazırlanmıştır. Referanslarda sadece gazete sayı ve numaraları gösterilmiştir. Sadece dört sayfadan ibaret olan dönemin gazetelerinin son sayfaları reklamlara tahsis edildiğinden, gazete metleri üç sayfadan ibarettir. Dolayısıyla atıflarda sadece sayı numaraları verilmiş, ayrıca sayfa numaraları verilmemiştir.

---